

Гончарук В. А., доцент кафедри української літератури, українознавства та методик їх навчання,

Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, доцент

ПЕДАГОГІЧНИЙ ЗМІСТ ВЕСІЛЬНИХ ПІСЕНЬ УКРАЇНЦІВ

Почесне місце в системі свят і обрядів родинного циклу посідала весільна обрядовість, у якій відбилися різноманітні сторони життя народу, його поетична душа, менталітет, риси характеру й психологічні особливості. Весілля зі всіма своїми релігійно-міфічними, релігійно-християнськими, юридичними та житейськи-побутовими рисами, за словами М. Ф. Сумцова, є доволі повним і вельми яскравим проявом особистості народу як живого організму, вираженням його матеріального і соціального розвитку та культури [9, с. 417].

Українське весілля – це багатожанрова народна художня творчість (пісенна, музична, театральна, ігрова, танцювальна, усна), яку поправу можна вважати найдорогоціннішим скарбом національної культури [6, с. 108].

Весілля – це унікальне театральньо-обрядове синкретичне дійство, яке вмістило в себе нашарування багатьох епох і в якому закладено потужний виховний потенціал, морально-етичні та естетичні ідеали. У наш час як фольклорний, так і педагогічний інтерес до нього не зникає, тим більше, давні і сучасні описи весілля різних регіонів України (у нашому дослідженні – історичної Уманщини) дозволяють нам відновити автентичні весільні пісні та визначити, які виховні завдання вони виконують. Вищесказане становить мету нашого дослідження. Відповідно до неї нашим завданням є переосмислення наукових напрацювань кількох поколінь дослідників і формулювання нових висновків та узагальнень, а також обробку й систематизацію зібраного співробітниками науково-дослідної лабораторії «Етнологія Черкаського краю» і студентами Уманського педуніверситету пошуково-експедиційного матеріалу.

Українські весільні обряди та пісні досліджували такі вчені, як Й. Лозинський, А. Метлинський, В. Охримович, М. Сумцов, Г. Танцюра, П. Чубинський. Справі записування й публікації описів весілля й текстів

весільних пісень певних регіонів прислужилися В. Давидюк, З. Босик, О. Курочкін, М. Гримич, З. Марчук, С. Маховська, Н. Пастух, З. Шульга.

Особливості весільних обрядів, пісень історичної Уманщини розкривали у своїх працях М. Брижко, І. Гурин, Н. Кучережко, М. Мицик, І. Ратушняк, Н. Сивачук, Т. Фіялко, Хр. Ящуржинський. Дослідниця уманського весілля Сивачук Н. П. виділила у ньому такі етапи, як: 1) передвесільні обряди; 2) приготування до весілля; 3) власне весілля; 4) післявесільний етап. Кожний з них передбачає здійснення ряду обрядодій, які супроводжуються відповідними пісенними текстами, атрибутами та символами. На Уманщині весілля, як і на більшій частині України, справляли найчастіше восени, коли зібрали врожай.

Основу народних вірувань про шлюб складала віра в те, що молоду призначає Бог, і тому своєї пари ніяк не оминеш. Згідно зі старим повір'ям, *на тому світі, на Небі, сидить старий дід, Бог (чи, може, ще бог) і в'яже до пари шматки кори – шлюбні пари, і, як він зв'яже, так і буде* [7, с. 214].

Однак молоді люди, які вже «стали на порі», шукали собі пару. Цьому сприяло традиційне дошлюбне спілкування дівчат і парубків, яке організовувалося в кожному селі. Хлопці та дівчата спілкувалися на людях, тобто перебували під певним соціальним контролем. До головних критеріїв вибору подружньої пари відносили високі моральні чесноти та вміння вести господарство (чистосердечність, працелюбність, хазяйновитість, любов до дітей).

Кодекс народної моралі передбачав надзвичайну повагу до батьків, особливу увагу до їх практичного досвіду та життєвої мудрості. Шанобливе ставлення до батьків спостерігалось впродовж усього весілля, батькам надавалася першість у більшості весільних обрядів. Особливе місце та першочергова роль матері у весільних обрядах є й відгомонам давньої сімейної системи матріархату.

Звернемо увагу на деякі обряди й тексти весільних пісень, записаних на території історичної Уманщини. 1. Так, мати випроводжала свого сина, коли той разом з весільним поїздом вирушав на розплетини молодої. Свахи та світилки співали:

Мати сина родила,

Місяцьом обгородила,

*Зорою вперезала,
На село виражала... [3].*

2. Матері молодій надавалося право скроплювати свяченою водою молодих перед тим, як вони йшли на вечірню до церкви. При цьому співали:

*Кропи, мати, водою, водою свяченою,
Водою свяченою, долею щасливою... [2].*

Роль батька в давній весільній обрядовості досить незначна. У записах весіль XIX ст. подекуди зустрічаються обряди, де батько разом з матір'ю бере участь в обрядах посаду, благословенні, але, дослідники вважають, що це вже ввійшло в побут за аналогією до дій матері. А в архіві лабораторії «Етнологія Черкаського краю» знаходяться описи весіль, у яких батько і мати спільно виконують більшість весільних обрядодій, однак у записаних весільних піснях переважають звертання до матері, оспівування дій, які виконувала мати, що свідчить про її головну роль у весільній обрядовості загалом.

1. Під час весільного обіду в хаті молодого дружки з пошаною співали до батька й до неньки:

*Голубчик сивесенький,
Батенько ріднесенький,
Шапочку в руках носить,
Нас обідать просить.
Голубка сивенька,
матінка рідненька,
Хусточку в руках носить,
Нас обідати просить [5].*

2. Коли весільний поїзд із молодими під'їжджав до хати молодого, то свашки й світилки піснею зверталися, насамперед, до його матері, щоб вона вийшла зустрічати невістку, а потім і до батька:

*Ой сій, батьку, гречку чорну та рогату,
Веде син невістку гарну та багату:
З волами, з коровами,
З чорними бровами [1].*

Треба сказати, що упродовж усього весілля у піснях звучали наставляння й поради молодим: громада підказувала, як потрібно молодій парі виявляти пошану до батьків і під час весільних обрядів, і надалі в буденному житті, як молодий/молода повинен/повинна переймати в них уміння та навички хазяйнувати, виконувати сільськогосподарські роботи, а також указувала на розподіл обов'язків у новоствореній молодій сім'ї. Яскравими прикладами до сказаного є:

- пісня, яку виконували дружки у молоді, коли батьки починали частувати:

Ой ти, Галю, підведись.

Частує матінка – вклонись.

Бо так, Галочко, годиться,

Частує батько – вклонися [8];

- пісня, якою свахи від молодого нагадували йому про те, щоб він подякував тещі:

Вертайся, Іване, вертайся,

Низенько тещі вклоняйся

Та вдар ногою об дошку,

Подякуй тещі за дочку [4];

- пісня-настанова матері своїй доньці:

...Держи в хатоньці, як у віночку,

Рушничок на кілочку.

Держи відерця всі чистесенькі,

Водиці повнесенькі... [8];

- пісня, яка звучала тоді, коли мати випроводжала дочку до свекрухи:

Дивись, Ваню, даєм тобі Галю.

Щоб не були вікном двері,

Не лягала без вечері.

Щоб боса не ходила,

Попід тином не бродила [3].

Сьогодні втрачено не тільки багато компонентів народної весільної обрядовості, а й (що найбільш істотно) внутрішній взаємозв'язок тих традиційних моментів, які ще побутують у весільних обрядах українського сільського і

міського населення, з властивою їм сутністю, гуманістичною морально-етичною спрямованістю й емоційно-психологічною настроєвістю. Збережені традиційні елементи символіки, атрибутики виступають у сучасному весіллі здебільшого як позбавлений глибшого обрядового смислу і контексту антураж, зовнішня декоративність і прикраса. Величезною втратою є посилене зникання традиційного весільного співу навіть у тих місцевостях, де він до недавнього часу зберігався в живому побутуванні. Перед нами стоїть першочергове завдання – відновлення, повернення до життя і повноцінного функціонування всього кращого з народних весільних обрядово-звичаєвих традицій, і, найголовніше, весільних текстів з їхнім глибоким педагогічним змістом.

Література

1. Записано 2002 р в с. Антонівка Уманського р-ну Черкаської обл. від Лисенко П. С. 1939 р. н.
2. Записано 2001 р. в с. Затишок Уманського р-ну Черкаської обл. від Томенко Н. А. 1924 р. н.
3. Записано 2002 р. в с. Іванівка Уманського р-ну Черкаської обл. від Омельчук Варки Семенівни 1922 р. н.
4. Записано 2003 р. в с. Собківка Маньківського р-ну Черкаської обл. від Шапоренко М. С. 1951 р. н.
5. Записано 2004 р. у с. Томашівка Уманського р-ну Черкаської обл. від Перепелиці Т. М. 1932 р. н.
6. Іваницький А. Українська народна музична творчість / Анатолій Іваницький. – К. : Музична Україна, 1990. – 336 с.
7. Іларіон, митрополит. Дохристиянські вірування українського народу : іст.-реліг. моногр. / митрополит Іларіон. – К. : АТ «Обереги», 1992. – 424 с.
8. Сивачук Н. П. Уманське весілля / Уманський держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини / Н. П. Сивачук. – Умань : Алмі, 2007. – 200 с.
9. Сумцов Н. Ф. Религиозно-мифическое значение малорусской свадьбы / Н. Ф. Сумцов // Киевская старина. – 1885. – № 3. – С. 417–436.